

4-нэрэ пычыгъу

Хэти шчылыу илгытэ е шчылышылэ ибгыэты хьуцтэн, сыд фэдэ шыкылуи шчылыгыэр, шчыли шэн-кьэщэфыныр зыми фэбдэ мыхьунэу кьоды.

5-нэрэ пычыгъу

Хэти лъэшыгыэ епхьэллэ хьуцтэн, жьалымыгыэклэ, цыфыгъэм кьемызэгъэу е инанэ зыгъэулыни фэдэклэ удзекло, ац фэдэ тазыр теилгхьэ хьуцтэн.

6-нэрэ пычыгъу

Хэти фэшгуаш тэдэрэ чланли цыфэу, юридическэ лицоу кьыщалгытэнэу.

7-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи кьэрал хабзэм инангхьэ шызэфэд ыкли кьэрал хабзэм кьэухьумэныгъэхэр зэхэдзынчгъэу, язэфэдэу зыфагъэпгхьэпэнэу фит. Хэти зэхэдзынчгъэу, зэфэдэу фэшгуаш мы джэнсалгъэм кьемызэгъэу, зэхэд зыхэлгэ Юфшлангъохэм, ац фэдэ Юфшлангъомэ сыд фэдэу атегъэгунхонми кьыщаухьумэнэу.

8-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи фитыныгыэ ил хабзэ шгхьэлэм е кьэрал хабзэм кьыринэсырэ цыф фэшгуашэхэр зыукьорэ Юфшлангъо кьызехьулэклэ фитыныгыэ зилэ ухыяклохэм зафигъэзэнэу, зыкьаригъэухьумэнэу.

9-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи лажьэ имылэу аубыти, агъэтлыси, егъэзыгъэклэ нэмыклрэ чланлэ афи хьуцтэн.

10-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи фитыныгыэ ил ифэшгуашэхэмрэ ишгъэрылгхьэмрэ аухэсы ыкли ежьым зы лажьэ кьытыралгхьэ зыхьуклэ зыми шломылыклэу, зыми нунашгъо клэмытэу, зыми имытелгхьэу щыт ухыякло шгхьэфит исэфитыр зэфагъэклэ ыкли нафэу илоф ригъэпгынэу фэенэу.

11-нэрэ пычыгъу

1. Зы лажьэ/шлэнхьэджагъэ зытыралгхьэрэ хэтрэ цыфи зухыижыным нае зыфэныкьонцт шынэгъончгъагъэхэр зыщигъотынэу щыт ухынгъо нафэм иклэухэу, кьэрал хабзэм тетэу агъэкьончафэклэ хыеу кьалгытэ, мыхыашгъо кьырапгырэп.

2. Хэти агъэкуанчэ хьуцтэн, зешлэ лгъэхьаным кьэрал хабзэклэ е дунэенстэу хабзэклэ шлэнхьэджагъэу амылгытэнцгыгъэ зы юф зеришлагъэм е ышлангъэу кьапцыхьу горэ зеримышлагъэм кьыхэкыклэ. Хэти шлэнхьэджагъэ зешлэм фэгъэуцугъэу щытыгъэ тазырым нахьыбэ тыралгхьэ хьуцтэн.

12-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи и гъэшлэ унае, нунагъо, нунэ е зэрэзэрашлэхэрэ шыкылэхэм шгхьэусыгъончгъэу зыри кьыхэлэбэ хьуцтэн, инанэ, ыцлэ кьелусэ хьуцтэн. Хэти фитыныгыэ ил мыщ фэдэ кьыхэлэбэныгъэхэм кьэрал хабзэклэ зыкьацаригъэухьумэнэу.

13-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгыэ ил зы хэтрэ зы кьэрал ичлыналгъэ шгхьэфитэу цызеклонэу, шынсэунэу.

2. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ иӀ ежыи ыкӀэрал и ахэтэу тэдэрэ кӀэрал и ыкощыкӀыи нэу ыкӀи икӀэрыкӀэу кӀыгъэзэжыи нэу.

14-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ иӀ жьалымыгъэ/лые кӀырахыи нэу зыхъурэм, нэмыкӀрэ кӀэрал ышгъхэ ригъэзыи нэу, шгъхэегъэзныгъэ амалхэр зыфигъэшгъхэпэнэу.

2. Ау ишгъышкӀаиӀкӀэ политичнэу щымыт иӀэшхэджагъэхэм е дунэепстэу кӀэрал зэгъхэныгъэм имурад, ибзышхээхэм кӀемызэгърэ юфшиӀаиӀгъохэм кӀахэкӀырэ дэоданшгъэхэмкӀэ мы фитыныгъэр зыфэбгъэшгъхэи нэу хъуцтэн.

15-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ иӀ зы кӀэралым иӀцыфэу щытыи нэу.

2. Хэтрэ цыфи иӀцыфэу щыт кӀэралым шгъхэусыгъончгъэу хэбгъэкӀы е нэмыкӀрэ кӀэралым иӀцыф хъуи нэу иӀэ фитыныгъэм хэбгъэны хъуцтэн.

16-нэрэ пычыгъу

1. Зыныбжэ икӀугъэ хэтрэ бзылъфыгъи хъульфыгъи фитыныгъэ иӀ кӀызыхэкӀыгъэ лӀэпкӀым, иӀцыфэу щыт кӀэралым е динэу ылыгъым кӀыхэкӀэу зы пэрыогъуи кӀыфэмыуцоу, фитэу кӀыщэнэу, дэкӀонэу, унагъо ышгъэнэу.

2. Зэрэцэн-зэдэкӀоным фэгъэхыгъэ зэзэгъныгъэр (нэчыхэр), зэрэцэцт-зэдэкӀоцтхэм ежмэ я шгъхэфитыныгъэ шгъышкӀэрэ яшгъонгъоныгъэ икӀурэкӀэ агъэпсы.

3. Унагъуэр, цыфыбэ-лӀэпкӀэ псэукӀэм и лӀэбжэ шгъхэаӀэшгъы, ар цыф жьугъэми кӀэралым и кӀеухъумэ.

17-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ иӀ ежым иунаеу е нэмыкӀрэхэр иӀэхъэгъоу мылгъу зригъэӀэнэу.

2. Хэтрэ цыфи шгъхэусыгъончгъэу имылгъу кӀышышхы е хэбгъэны хъуцтэн.

18-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи гуишысэ, зэхашгъэ ыкӀи дин фитыныгъэ иӀ. Мы фитыныгъэм кӀызэкӀеубытэ изакъоу е купэу, нафэу е унаеу (шгъэфэу) итхэафэӀорышгъэнхэр, идинкӀэ шгъахъэхэр нэрылгъэгъоу аригъэшгъэн, ыгъээзкӀэн фитыныгъэри.

19-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи фитыныгъэ иӀ зэрэфаеу гуишысэи нэу, игуишысэхэр кӀылотэнэу. Мы фитыныгъэм кӀыхеубытэ цыфыр игуишысэхэм фэшгъыкӀэ зыми кӀымыгъэгумэкӀыи нэу, кӀэралыгъо гъунапкӀэхэм ямылгытыгъэу шгъэныгъэхэр, гуишысэхэр сыд фэдэрэ гъоукӀи кӀылыгъхъон, кӀыгъотын, зыӀэрыгъэхъан фитыныгъэри.

20-нэрэ пычыгъу

1. Хэти фитыныгъэ иӀ лӀэшэнчгъэу, зэо-бэнэнчгъэу зэфэсыи нэу, хасэ зэхинцэнэу, зэхэцэгъэ хасэм хэхъэнэу.

2. Хэти зы хасэ хэхъэнэу ебгъэзы хъуцтэн.

21-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI занкIэу ежым е фитэу кыыхихыгъэ лыкIомэ яIэклэ кьэралым изегъэкIон Iофхэм ахэхьэнэу, ахэлэжьэнэу.

2. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI икьэралн цыф жьугъэми Кьыфызэригъэнэпрэ амалхэр зэхэдзынчъэу, пстэуми афэдэу зыфигъэшъхьэнэу.

3. Хыкумэт Iэшъхьэтетныгъэм илбабжъэр кьэралым и цыф жьугъэм ипIонгъоныгъ ары. А ипIонгъоныгъэр кьэнафэ шъэф шыкIэм тет хэхыныгъэ фит зафэхэу е цыфмэ япIонгъоныгъэхэр шъхьэфит-исэфитэу кызэрэгъэлъэгъоншъуцт нэмыкIрэ шыкIэхэу, зыныбжъ икьугъэ цыф пстэуми афызэлухыгъэу, яIэлэтхэми зэфэдэ кIуачIэ яIэу, шIэлъэ гъэнэфагъэкIэ кьытырагъэзэжырэхэмкIэ.

22-нэрэ пычыгъу

Цыф жьугъэм зэрэщыщым елътытыгъэу хэтрэ цыфи социалнэ кьэухъумэныгъэ фэшъуаш. Кьэрал кIуачIэкIэ е кьэралыгъомэ язэдэлэпыIэкIэ ыкIи хэтрэ кьэралн ежым игъэпсыкIэрэ намалхэмрэ ялътытыгъэу хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI инанэрэ ицыфыгъэрэкIэ гупсэфэу зэрэзнужъын ылтэкIыщт экономикэ, социалнэ ыкIи шIэнхабзэ IофкIэ зыфэныкьонцт амалхэр рагъэгъотынэу.

23-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI лэжьэнэу, фитэу иIоф кыыхихынэу, зэфагъэкIэ ыкIи фэшIу амалхэмкIэ лэжьэнэу ыкIи Iофынчъагъэм кьыщаухъумэнэу.

2. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI зэхэдзынчъэу зэфэдэ Iоф фэшI зэфэдэ уасэ кьыратынэу.

3. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI ежыри нунагъун цыфым фэшъошэн псэукIэ иIэу зыгъэнсэун, ищыкIагъэ хъумэ зылыIэсыншъунэу щыт сыд Фэдэр социалнэ кьэухъумэныгъэхэмкIэ клэгъэныгъагъэу зы псэукIэ амал кьэзытын зылтэкIынэу зы лэжьэпкIэ фэшIу кьыIэрыхьэнэу.

4. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI ежыи ишIуагъэ пае хасэ (профсоюз, сендикэ) зэхинчэнэу, ац фэдэ зэхэщагъэм хэхьэнэу, хэтынэу.

24-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI зигъэпсэфынэу, ынэгу зыригъэужынэу, пстэуми афэмыдэу илэжъэгъу шIэлъэ цыф фэшъуашэ шапхъэм итэу кьыфагъэпсынэу, шIэлъэ гъэнэфагъэкIэ илэжъапкIи кьыратызэ гъэпсэфакIо дэкIынэу.

25-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фитыныгъэ нI ежыри нунагъун узынчъэн, тхъэгъо фэшъуашэ иIэу псэун пае шхыныгъо, шъуашэ, унэ ыкIи медицинскэ IэныIэгъу ыгъотынэу. Хэти фитыныгъэ нI, Iофынчъагъэ, сымэджагъэ, фыкьуагъэ, лыгъобагъэ, шъузбагъэ, жьыгъэ ыкIи ежым имылэшIагъэ Iофыгъомэ кьахэкIэу амалынчъагъэ, тхъэмыкIагъэ кьылысэу щытмэ кьаухъумэнэу.

2. Ныхэмрэ сабийхэмрэ фитыныгъэ яI ялыеу кьыкIэлъышIтынхэу, кьыдэлэпыIэнхэу. Зэрэщэгъэ зэлI-зэшъуз ибынэун зэмышъхьэгъусэмэ кьальфыгъэун иэрэт, сабий пстэуми а зы социалнэ кьэухъумэныгъэ амалхэр язэфэдэу афагъэшъхьанэ.

26-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цыфи фит гъэсэныгъэ зэригъэгъотынэу. Анахь макIэмэ пэублэ ыкIи лъэбжъэ гъэсэныгъэр ахъшэнчъэу арагъэгъоты. Пэублэ гъэсэныгъэр уимылэнкIэ амал имылэу, егъэзыгъоу щыт. Техникэ ыкIи IэшIагъэ гъэсэныгъэр хэти фызэлухыгъэщт. Аншгъэрэ гъэсэныгъэр зэхэдзынчъэу хэти фызэлухыгъэу щытын пае ежым исэнаун (талант) елътытыгъэу.

2. Гъэсэныгъэр цыфым ицфыгыгъэм икъоу зыригъэужьыным фэшшоу гъэпсыгъэу ыкӀи цыф фэшгуашэхэмрэ фитыныгъэ пгъхьаӀэхэмрэ афашырэ уасэр, лъытэныгъэр ыгъэлъэшынным, кӀиӀгъэпытэным фэунэтӀыгъэу цытын фæе. Гъэсэныгъэм цыфхэр ригъэгущӀун фæе расэ истэуми, лъэшкӀ истэуми, дин кун истэуми азфагу гулыгъэ, зэгурыӀо, зэфэшӀуныгъэ, зэныбджэгъугъэ дэлъынэу ыкӀи мамырныгъэр къыухъумэным пæе Дунэенстэу Къэрал Зэгохъэныгъэм ригъэкӀокӀырэ лъэжыгъэм зыригъэужьэу цытын фæе.

3. Сабиймэ арагъэгъотыщт гъэсэныгъэр зыфэдэнцтыр къыхэзыхынэу фитыр, истэуми апэрэу янэрэ-ятэрэ ары.

27-нэрэ пычыгъу

1. Хэти фитыныгъэ иӀ цыф жъугъэ шӀэнхабзэ псэукӀэм фитэу хэхъэнэу, хэлэжъэнэу, гъуазджэр зыфигъэпгъхьэнэу, шӀэныгъэ зыужьыныгъэм хэлэжъэнэу ыкӀи ар зыфигъэпгъхьэнэу.

2. Хэти фитыныгъэ иӀ ежым къыгъэпӀыгъэ шӀэныгъэ, жабзэ (литературэ), гъуазджэ ӀэшӀагъэхэм мылькӀоу, икӀэу, уасэу, лъытэныгъэу къапакӀорэр кыфаухъумэнэу.

28-нэрэ пычыгъу

Хэти фэшгуаш мы джэпсалгъэм къыпцыхэнцырэ цыф фэшгуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ зрагъэцӀкӀэпгъунэу зы социалнэ ыкӀи дунэенстэу гъэпсыкӀэ системэ цыӀэнэу.

29-нэрэ пычыгъу

1. Хэти ежы ицфыгыгъэ фитэу ыкӀи икъоу зыригъэужьынэу амал къезытырэ цыф жъугъэм и къэралми финшӀэжып фæу пшгъэрылгъхэр иӀэх.

2. Хэти ифэшгуашэхэр зыфигъэпгъхьэнэ ыкӀи ифитыныгъэхэр зэрихъэ зыхъукӀэ, нэмыкӀми яфэшгуашэхэмрэ яфитыныгъэхэмрэ афадэн, ахэм лъытэныгъэ къафегъэпӀыгъэн ыкӀи демократичэскэ цыф жъугъэм зэдыриӀэ шӀэнхабзэр (этикэр), цыф жъугъэ гъэпсыкӀэр, цыпакӀэр егъэпӀокӀоным намалхэр къэухъумагъэ хъуным пæе фэшӀэу къэрал хабзэкӀэ агъэнэфагъэ гъуапкъэмэ яныхъэу цытыщт.

3. Сыдэуштэуи орэхъу, мы цыф фэшгуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ зыфэбгъэпгъхьэнэ, зепхъэ хъуштэн Дунэенстэу Къэрал Зэгохъагъэм и гурылгъ-гурыпӀэхэмрэ ибзыпхъэхэмрэ (принципхэмрэ) адимыштэу, апэшӀуекӀоу.

30-нэрэ пычыгъу

Мы джэпсалгъэм къыхиубыгъэрэ зы хэбзэ гъэуцугъи зыгурыбгъаӀо хъуштэн мыщ къыпциӀотыкӀыгъэ хэбзэ гъэуцугъэмэ ащыщ горэр ыӀэтынэу, нукъонэу хэтрэ зы къэралн, куш, нэбгыри фитыныгъэ риты фэдэу.